

BESEDA UREDNIKA

Letošnja dvojna številka bo izšla tako rekoč pred vrati leta 2008, Trubarjevega leta, 500. obletnice Trubarjevega rojstva. Ko pišem – konec avgusta – te besede, se sicer ne morem znebiti vtisa, da je za del uradne slovenske javnosti Trubarjev jubilej kar nekakšno nevšečno breme, ki nesrečno sovпада s preobremenjenostjo uradne Slovenije s predsedovanjem Evropski uniji v tem letu, poleg tega, da se zdi, da ji je pozornost do Trubarja in protestantizma že tako in tako bolj izsiljena koncesija »drugi strani« kot pa stvar lastnega prepričanja in presoje ...Vsaj tako si pojasnujem dejstvo, da ne Ministrstvo za kulturo, ne nobena od velikih nacionalnih kulturnih ustanov v tem trenutku še ni jasno in javno opredelila svojih načrtov v zvezi s praznovanjem. No, upam, da se motim. Vsaj Ministrstvo za kulturo bi namreč v ustrezni afirmaciji Trubarjevega jubileja lahko videlo pomemben del uresničevanja svojih priložnosti in nalog v zvezi s predsedovanjem Evropski uniji. V zborniku *Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa* smo leta 2006 zapisali: »Bližajoča se 500. obletnica Trubarjevega rojstva, prav v letu, ko naj bi Slovenija predsedovala EU, je zato priložnost, da Slovenija pokaže, kako je njena identiteta in pot konstituiranja slovenskega naroda (bila) nerazdružna s potmi razlikovanj in povezovanj, ki jih je spodbudila in jim dala smer in pečat evropska reformacija«.

Za evropsko združevanje in za »Evropo prihodnosti« – da uporabim danes odmevajoče sintagme – je še kako pomembno, da ob vsiljujočih se spominih na mednacionalne in druge spopade in konflikte v evropski preteklosti obujemo in negujemo spomin na ob-

dobja in okolja, v katerih je kot rezultat skupnega življenja, prepletanja in povezovanja nastajalo tudi pozitivno, novo, ustvarjalno. Vemo, s kakšnimi spopadi je bil v starejši in novejši zgodovini obremenjen stik med nemškim in slovenskim/slovanskim, zato je toliko pomembneje priklicati v zavest tudi čase, ko je prav ta stik omogočal izmenjavo in sinergijo »pozitivnih energij« – da spet uporabim aktualni slovar – in njihovih rezultatov, kakršen je bila reformacija v (današnjem) slovenskem prostoru.

Petstota obletnica Trubarjevega rojstva bi lahko bila tudi priložnost za odločnejšo uveljavitev spoznanja, da reformacija in protestantizem v sedanjem slovenskem prostoru in času nista le stvar ene ali druge strani (verske, nazorske, politične, geografske), ampak skupna dediščina in skupno dobro, in to tako kot kolektivni spomin kot aktualna verska navzočnost (skupno dobro – pa čeprav za različne strani z različnih vidikov in na različne načine). O tem, da je (bila) reformacija s svojimi kulturnimi spodbudami in dosežki skupno dobro za slovenski narodni razvoj, na tem mestu ne bi zgubljali besed. Toda (bila) je nekaj dobrega tudi za krščanstvo v tem prostoru. In če rečemo »za krščanstvo«, to pomeni seveda tudi za katoliško krščanstvo. Le ob sobivanju s protestantskim krščanstvom je moč katoliško krščanstvo sprejemati na krščanski način, to je kot »religijo svobode«, svobodne osebne odločitve in zavestne (najboljše) izbire, ne pa zgolj kot breme tradicije. Časi, ko to sobivanje ni bilo mogoče, niso bili zlati časi »pravega krščanstva« ... In končno in predvsem: navzočnost protestantskega krščanstva in z njim možnosti »krščanstva na različne načine« je tudi danes in pri nas nekaj dobrega za vsakega človeka, ki/ko išče nova obzorja, nove poti, ali ki/ko išče (morda prav zato) opore in korenine v preteklosti.

Razprave, študije so v primerjavi s prejšnjimi letniki bolj zgodovin(ar)sko usmerjene v protestantizem 16. stoletja (medtem ko je bila zadnja, 3-4. številka, usmerjena bolj v sodobno protestantsko teološko in kulturno misel ter v jezikovno delo Trubarja in njegovih).

Začenjamo s študijo Fanike Krajnc - Vrečko o zadnjem najpomembnejšem raziskovalcu Trubarjevega dela in slovenskega prote-

stantizma 16. stoletja, *Jožetu Rajhmanu*. Prav je, da se ga spomnimo in ga počastimo hkrati s Trubarjevim jubilejem, saj je leto 2008 tudi deseta obletnica njegove smrti. Jože Rajhman je kot katoliški duhovnik in profesor na katoliški teološki fakulteti, ki je svoje znanstveno delo posvetil raziskovanju in afirmaciji Trubarja in njegovega dela, tako rekoč utelesil spoznanje, da je slovenski protestantizem 16. stoletja skupna narodna, kulturna, verska in teološka dediščina. Na drugem mestu objavljamo prispevek Mihaela Glavana o *reprintih in faksimilih slovenske protestantike*, ki skupaj z njihovim bibliografskim popisom ob 500. obletnici omogoča pregled nad tem načinom obstoja in dostopnosti del slovenskih protestantov danes, načinom obstoja, ki pomeni hkrati osnovo in vzpodbudo za nadaljnje raziskovalno delo.

Če sta prva dva prispevka namenjena prikazu raziskovanja in prezentiranja Trubarjevega dela, pa so naslednje tri razprave – in jedro Razprav ter publikacije sploh – namenjene *neposredno Trubarju*. Ugledni tržaški zgodovinar Silvano Cavazza piše sicer o tržaškem škofu Bonomu, pri katerem se je začela Trubarjeva protestantska pot in pri katerem se je srečal s temeljnimi spodbudami in spoznanji – predvsem švicarske – reformacije. Toda prikaz Bonoma začenja s Trubarjem, z govorom tübinskega teologa Andreae ob Trubarjevem pogrebu, kjer je omenil tudi vlogo škofa Bonoma. S Trubarjem je Bonomo tako rekoč vstopil tudi v nemško protestantsko zgodovino. Čudna so pota zgodovine in Božje previdnosti ... Kot tudi ta, da je šele Cavazza po italijanskih virih in italijanskih raziskovalcih reformacijske zgodovine odkril končno usodo slovenskega protestanta Petra Kupljenika: njegovo smrt na grmadi na rimskem Campo di Fiore leta 1595 po petih letih vatikanske ječe (o tem Cavazzova razprava v Zgodovinskem časopisu, 55, 2001, št. 3-4). Za slovenske zgodovinarje, posvetne in cerkvene, je njegova usoda do Cavazzovega članka »ostala nepojasnjena«, »po letu 1590 o njem ni več poročil«, »kje je umrl, ni znano«, so pisali. Še zdaj je nepojasnjeno, kako je mogla smrt tega mučenca za vero, nekdanjega katoliškega duhovnika, na tako javnem in znanem mestu ostati na domačem Kranjskem neznan: v katerih arhivih je poniknila dokumentacija in kako je bil

izbrisan spomin na njegovo smrt. Nenad H. Vitorović ob skrbni analizi Trubarjevih del izriše njegov *odnos do »judovskega vprašanja«*. Poznani so spori ob Luthrovem odnosu do Judov. Avtor pokaže, da vprašanje o Trubarjevem odnosu tudi ob neobstoju Judov v slovenskih deželah Trubarjevega časa nikakor ni odvečno in neaktualno. Tadej Vidmar ob vprašanju *Trubarja in šole* spomni, kako vprašanje izobraževanja odraslih in vseživljenskega učenja ni aktualno le danes, ampak je bilo tudi ob začetkih širjenja pismenosti v času Trubarja.

Tri razprave se nanašajo na *širše kulturno okolje in dejavnost protestantov 16. stoletja*. Dve razpravi, Daše Pahor o *protestantski pokopališki kulturi* na Slovenskem, in Kozme Ahačiča o nekaterih *vidikih Bohoričeve slovnice*, bi lahko bili na prvih mestih v reviji, če bi prispevke razvrščali po raziskovalnih dosežkih in novostih, ki jih prinašajo. Obe deli sta oprti na doktorski disertaciji obeh mladih raziskovalcev. Daša Pahor pokaže, kako protestantsko obdobje in okolje tudi na Slovenskem ni bilo tako nezainteresirano za likovno in arhitekturno ustvarjanje, kot se običajno misli. Rekonstrukcija pokopališke kulture protestantov na Slovenskem je še posebej težavna, saj je protireformacija ob svojem nastopu brezobzirno razdejala vsa protestantska pokopališča, v prizadevanju, da izbriše spomin tudi na spomenike umrlih. Prispevek Barbare Žabota o *družini Khisl*, se opira na avtoričini diplomski nalogi na oddelkih za zgodovino in sociologijo kulture na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Družina Khisl se neposredno ali posredno pojavlja v treh prispevkih v reviji, kar že samo priča o vsestranski navzočnosti protestantov v življenju in dogajanju 16. stoletja pri nas.

Da ob zgodovinskih temah ne bi povsem pozabili na sodobnost, Peter Novak v članku o *dispenzacijski teologiji* prikaže, kako je teologija (določene usmeritve) v ameriških razmerah vpeta v nekatere dileme sedanjega časa.

V rubriki **Bilo je povedano** iz znane razprave Ivana Prijatelja O *kulturnem pomenu slovenske reformacije*, ki je izšel ob 400. obletnici Trubarjevega rojstva, ponatiskujemo nekaj odlomkov o dveh sicer zanemarjanih temah ob slovenskem protestantizmu: vprašanju vere in (»nemškega«) plemstva. Kdo pravzaprav ve, da so bili plemiči, ki so se v Trubarjevih časih bojevali s Turki v naših deželah in na njihovih

mejah, v velikem deležu protestanti (in kot taki tudi padli v boju in bili pokopani, npr. Herbart Turjaški). Kdor ob tem pomni, da so bili protestanti tudi plemiči, ki so takrat zatirali kmečke upore, ne sme pozabiti, da so veliki kmečki upor Matije Gubca leta 1573 združeno zatrli protestantski in katoliški plemiči s hrvatskim banom in škofom Jurijem Draškovićem na čelu (ter pravoslavni uskoki) ...

V **Razgledih, vpogledih** Marijan Smolik prikaže *dve najnovejši znanstveni izdaji del slovenskih protestantov*, Biblio Slavico oziroma njen slovenski zvezek, ki je nastal po prizadevanju Jožeta Krašovca, ter Zbrana dela Primoža Trubarja pod uredništvom Igorja Grdine. Nada Zgonik prikaže vsebino in usodo Sterneneve slike 1575 kot *primera zgodovinskega slikarstva*; slika je po ponovnem najdenju končno našla (začasno) mesto v prostorih rektorata Univerze v Ljubljani. Franc Kuzmič omogoča vpogled v najmanj poznani del protestantske zgodovine na Slovenskem, v vire in publikacije *malih protestantskih cerkva v Prekmurju*.

Portreta sta tokrat deležna Jože Rajhman in Vlado Deutsch. Slednji sodi med tiste Slovence, slovenske protestante, ki so večji del svojega življenja delovali zunaj slovenskega okolja: v istih leti, ko so imeli katoličani v Beogradu in Srbiji za (nad)škofa Slovenca, so imeli Slovenca na čelu tudi evangeličani na Hrvaškem.

V rubriki **Prevod** tokrat objavljamo prevod *sodobnega* protestantskega veroizpovednega besedila: *Leuenbersko soglasje* luteranskih in reformiranih cerkva.

Kronika je zabeležila za (daljšo) zgodovino govor ministra za šolstvo Milana Zvera na državni proslavi Dneva reformacije 2006 in iskanje novih oblik čezmejnega sodelovanja slovenskih in avstrijskih evangeličanov.

Tudi ta številka je izšla zgolj s pomočjo sponzorjev in naročnikov; pa seveda vseh sodelavcev, ki so tako rekoč vse delo, potrebno za nastanek številke, razen samega tiska, opravili zastonj. Vsem iskrena hvala.

Na koncu, a ne nazadnje:

Letošnja številka izhaja z razširjenim in obnovljenim uredniškim odborom. V njem so člani iz različnih znanstvenih disciplin. Uredni-

AVTORJI

ški odbor revije je na lastno željo zapustil dr. Božidar Debenjak. Za njegov dosedanji veliki uredniški, avtorski in prevajalski prispevek reviji, se mu skupaj z dosedanjimi uredniki iskreno zahvaljujem. Novi člani razširjenega uredniškega odbora, dr. Mihael Glavan, ddr. Igor Grdina, dr. Vincenc Rajšp, dr. Ciril Sorč, še niso sodelovali pri urejanju te številke. Ne zadeva jih torej odgovornost za njene pomanjkljivosti, gotovo pa bodo prispevali svoj delež k širini in kvaliteti prihodnjih števil.

Marko Kerševan